

2026-01-28

URZĄD GMINY KOMAŃCZA
AE:PL-95778-68294-FBTWE-31

REGIONALNA DYREKCJA OCHRONY ŚRODOWISKA W RZESZOWIE
AE:PL-53224-23596-RITTJ-22

Petycja

Petycja

Załączniki

1. Petycja.pdf (SHA3-512, e3375a4ffed342c2fc58b39dfbb289829a5aa37b3d453abda886302b81b12f3ae578a69ce3628f657a218045e1567704bf05cb3063c6624c9b232c45d0c1c144)
2. Petycja_cd.pdf (SHA3-512, b0aa4972b60ed737ec1a3f98528c5fabfa694c325dd49fa1624a37113d821a834bf5fadfa5b0605967cf06a8f322384cc2662e1770dd565c5089b91211067c74)

PETYCJA

w sprawie wzmocnienia jakości, przejrzystości i skuteczności procesu tworzenia rezerwatów przyrody w województwie podkarpackim

Adresaci:

- **Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Rzeszowie (RDOŚ)**
- **Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska (GDOŚ)**
- **Ministerstwo Klimatu i Środowiska (MKiŚ)**
- **Kancelaria Premiera Rady Ministrów**
- **Kancelaria Prezydenta RP**

My, niżej podpisani, zwracamy się z wnioskiem o zawieszenie procedowania obecnych rezerwatów i wdrożenie rozwiązań, które zapewnią, że projektowanie i ustanawianie rezerwatów przyrody będzie:

- 1) oparte na możliwie najlepszych danych i dowodach,
- 2) przejrzyste proceduralnie,
- 3) realne do sfinansowania i monitorowania,
- 4) społecznie legitymizowane poprzez wczesne i rzetelne włączanie interesariuszy,
- 5) adekwatne do wyzwań zmian klimatu i innych presji oraz realne w tym kontekście.

Wnosimy o:

1) przedstawienie niezależnej recenzji merytorycznej projektów rezerwatów przed formalnym procedowaniem, tym samym wprowadzenie etapu wstępnej, zewnętrznej recenzji (peer review) dla wniosków rezerwatowych - przez panel ekspertów z jawnymi oświadczeniami o konflikcie interesów. Celem tego jest wczesne wychwytywanie braków danych, błędów metod, niejasnych celów ochrony i rozbieżności między deklarowanym a faktycznym przedmiotem ochrony. Pozwoli też na - prewencyjne do zewnętrznych nacisków - powstrzymanie procedowania zbyt słabych jakościowo propozycji oraz na dużo przejrzystsze katalogowanie i anonowanie tych projektów - obecnie utajnionych przed wszystkimi stronami,

2) w celu przedstawienia standardu dowodowego dla argumentu „bogactwa gatunków (w tym chronionych)” i oceny porównawczej:

- a) opis metodyki inwentaryzacji (udokumentowane: czas, sezon, wysilek, zakres taksonów),
- b) wskazanie i analizę obszarów referencyjnych (porównawczych) o podobnych warunkach siedliskowych,
- c) analizę i prezentację „wartości dodanej” proponowanego rezerwatu na tle istniejących form ochrony (np. Natura 2000, obszary chronionego krajobrazu),

3) przeprowadzenie badań na zasadzie rzetelności terminologicznej oraz przedstawienie minimalnego modułu "historia i użytkowanie terenu". Obowiązkowe ujęcie w dokumentacji: historii użytkowania (leśnego i nieleśnego), przekształceń siedlisk, dawnych map i źródeł archiwalnych - tak, aby opisy „naturalności” i „pierwotności” były możliwe do weryfikacji i zgodne z wiedzą naukową, a deklarowany stan obiektu - trwały historycznie w obliczu zachodzących zmian i dobrze prognozujący w zachowaniu jego chronionego stadium,

4) użycie praktyki nazewnicznej, jako kryterium wartości i prawidłowości rezerwatu, co za tym idzie, stosowanie lokalnych nazw własnych i kulturowych popartych zapleczem historycznym i współczesnym. W przypadku używania toponimów - priorytetowe stosowanie nazw lokalnych obiektów geograficzno-przyrodniczych - adekwatnych w ich skali do skali obiektu rezerwatu (mikrotoponimy zamiast makrotoponimów). Każdorazowe włączanie reprezentacji większości mieszkańców - jako interesariuszy - do procesu nazewniczego rezerwatów (p. 9). Unikanie opierania nazw i tworzonych rezerwatów na gatunkach zwierząt migrujących siedliskowo a więc nieobecnych (niedźwiedzi), podatnych na zagrożenia biotyczne (rysie, żbiki, żubry) lub podlegających potencjalnej redukcji populacji (niedźwiedzie, wilki, bobry itp.) ,

5) przedstawienie oceny ryzyka i adaptacyjne podejście do presji biotycznych i klimatycznych, wnosimy o to, by już na etapie projektu rezerwatu wskazywać kluczowe ryzyka (susze, gradacje owadów, pasożyty/choroby drzew, gatunki inwazyjne, dynamika czynników klimatycznych) oraz progi uruchamiania działań ochrony czynnej, jeśli jest to potrzebne dla realizacji celu ochrony,

6) przedstawienie Jawnego planu finansowania i wykonalności, a co z tym związane, o dołączanie do projektu rezerwatu:

a) szacunku kosztów (plan ochrony/plan zadań ochronnych, monitoring, egzekucja, audyty, komunikacja),

b) wskazania źródeł finansowania w horyzoncie co najmniej 10 lat,

c) oceny wykonalności kadrowej (kto i jak będzie realizował monitoring i działania),

7) obowiązkowy monitoring i publiczne raportowanie efektów - wdrożenie standardu monitoringu efektów ochrony (przyrodniczych i - tam, gdzie relewantne - społecznych), z publikacją wyników oraz mechanizmem działań korygujących,

8) zastosowanie zróżnicowanych narzędzi ochrony w krajobrazach mozaikowych. W przypadkach obszarów o silnym zróżnicowaniu wewnętrznym wnosimy o stosowanie strefowania i narzędzi dopasowanych do składników (np. strefy ochrony ścisłej, strefy ochrony czynnej, utrzymanie siedlisk otwartych), zamiast jednorodnego modelu ochrony i w efekcie unifikacji różnorodności,

9) przedstawienie rzetelnej analizy skutków społeczno- gospodarczych oraz wczesne włączanie interesariuszy tj. przeprowadzanie, proporcjonalnie do skali planowanych ograniczeń, analizy skutków dla społeczności lokalnych (rekreacja, turystyka, dostęp do lasu,

lokalna gospodarka) oraz o prowadzenie konsultacji z reprezentantami wszystkich grup interesariuszy na możliwie wczesnym etapie - zanim utrwala się konflikty i polaryzacja,

10) sprawiedliwe i odpowiedzialne działania na rzecz ochrony przyrody z uwzględnieniem potrzeb społecznych. Projektowanie rezerwatów winno odbywać się z poszanowaniem zastanych potrzeb społeczności lokalnych oraz ich życiowych i zawodowych relacji z przyrodą. Zabezpieczenie dostępu do dóbr i funkcji kulturowych (np. szlaki jagodziarzy), realizowania rekreacji oraz do krytycznych egzystencjonalnie - atrakcji turystycznych funkcjonujących przed powołaniem rezerwatu (np. szlak kolejki leśnej - Rostoki pod Obnogą). W razie utraty powyższego - polityka trwałych rekompensat dla pokrzywdzonych. (Environmental Sustainability, Social Responsibility of Nature Conservation),

11) wolumenowy umiar ochrony przyrody w obszarach z obecnością ekumen ludzkich, a tym samym wprowadzenie zasad górnego pułapu zagęszczenia proponowanych obiektów ochrony rezerwatowej wprowadzanych w regionach zamieszkałych i użytkowanych gospodarczo. W chwili obecnej są miejsca gdzie w promieniu 15 km istnieje już kilkanaście rezerwatów, do tego w niektórych przypadkach pokrywających się ze sobą tematycznie / przedmiotem ochrony, czyli pozbawionych podstawowego ich warunku - ewenementowości. To jakość i unikatowość a nie ilość powinny być priorytetem rezerwatowej ochrony przyrody.

12) planowanie sieci rezerwatów w ujęciu systemowym tak, aby nowe rezerwaty były dobierane na podstawie zasad planowania systemowego (reprezentatywność, komplementarność, łączność ekologiczna, „wartość dodana” względem istniejących form ochrony), zamiast arbitralnych potrzeb liczbowych i narzucanej odgórnie presji.

Zwracamy się z prośbą o odpowiedź oraz przedstawienie trybu dalszych prac:

1. Przekazanie Informacji, które z powyższych standardów mogą zostać wdrożone w bieżących procedurach.
2. Wskazanie planu działań (harmonogram) oraz jednostek odpowiedzialnych.
3. Udostępnienie (w BIP lub w trybie informacji publicznej) zbiorczego zestawienia: liczby rezerwatów bez aktualnych planów ochrony, rezerwatów z zdaniami ochronnymi (z oceną ich stopnia realizacji i wystarczalności) oraz stanu monitoringu wszystkich rezerwatów i finansowania ich działań ochronnych.

Mając na uwadze procedury weryfikacyjne dla dotychczasowych rezerwatów (audyt rozwiązań i zmian) wnioskujemy o przeprowadzenie precyzyjnych analiz:

1. Stopnia uwzględnienia powyższych kryteriów (postulatów 1-12) dla procedowanych dotąd rezerwatów, ze szczególnym skupieniem na kwestii włączenia od samego początku interesariuszy lokalnych i ich zdania oraz potrzeb (analogicznie np. do procedur PULi).
2. Oceny możliwości wdrożenia tych kryteriów (w formule audytu tych obiektów, z oświadczeniami o konflikcie interesu od wykonawców), a w przypadku możliwości procedowania części lub wszystkich kryteriów - określenie scenariusza wdrożenia działań naprawczych i procedur wyboru podmiotów realizujących

3. Oceny skuteczności dobranej dotychczas formuły ochrony (ściśła, czynna etc.) dla zachowania zastanego dziedzictwa historycznego, krajobrazowego, zróżnicowania środowisk, pięter i gatunków w obrębie powołanych na nich rezerwatów oraz:

- 1) podania strat w tym zakresie (np. zmiana populacji bezlista okrywowego na danym terenie),
- 2) wskazania osób odpowiedzialnych oraz konsekwencji ich błędnych decyzji,
- 3) propozycji niezbędnych procedur i działań naprawczych,
- 4) wskazania źródeł finansowania tych działań.

Prosimy o podanie czasookresu realizacji powyższych punktów, a następnie udostępnienie społeczeństwu wyników tych analiz/audytów np. na BIP

Wnioski końcowe (ogólne)

Zasoby osobowe potrzebne do realizacji postulatów niniejszej petycji mogą zostać przesunięte z obszaru procedowania 41 kolejnych planowanych w tym roku rezerwatów – w związku z brakiem bieżących zagrożeń dla tych obszarów (obowiązujące moratoria i wyłączenia), lub homeopatyczną skalą tych zagrożeń, a to przy braku wskazania ich wymiernej wartości dodanej w porównaniu do obecnych form ochrony obowiązujących na tych obszarach.

Za szczególnie konieczne uważamy przywrócenie postawy umiaru i rozwagi w powoływaniu rezerwatów chroniących podobne środowiska oraz krytyczne podejście do postrzegania obecności gatunków chronionych jako rzekomego ewenementu miejsca - bez analogicznych indeksacji porównawczych w szerszym otoczeniu / regionie - całościowo bogatym gatunkowo.

Coraz powszechniejsze zjawisko lokalnego wyczulenia społecznego na nadmiarowość presji ochrony przyrody, pozbawionej przy tym wiarygodnego jej uzasadnienia (fikcyjna Puszcza Karpacka Pod Przemyślem), w zderzeniu z decyzyjną apodyktycznością instytucji skutkuje trwałą regionalną utratą wiarygodności ochrony przyrody. Eskalacja tej presji działa tu przeciw skutecznie.

Wszystkie procedowane obecnie rezerwaty podlegają ryzykom i wadom podkreślanym w powyższej liście postulatów (Cz. I), dlatego wnosimy o wstrzymanie procedowania tych rezerwatów do czasu ewolucji ochrony rezerwatowej do wyższego pułapu jakości rezerwatów, skuteczności działania ochrony rezerwatowej, jej odpowiedzialności społecznej, zapewnienia społecznościom lokalnym transparentności procesów powoływania rezerwatów oraz zapewnienia partycypacji i edukacji w tych procesach.

Rosnące wymagania i oczekiwania społeczne wymuszają także tę ewolucję.

Uzasadnienie petycji

1. Cel i zakres

Niniejsze uzasadnienie stanowi załącznik merytoryczny do petycji i wyjaśnia, dlaczego przedstawione postulaty są zasadne z punktu widzenia współczesnej nauki o ochronie przyrody oraz zarządzania obszarami chronionymi. Uwzględniając perspektywę społeczną, dokument opiera się na argumentach i przykładach wskazanych w wersji źródłowej petycji oraz na recenzowanej literaturze naukowej i uznanych wytycznych (m.in. IUCN).

2. Teza przewodnia: „jakość procesu” warunkiem trwałej ochrony

Badania porównawcze pokazują, że sam formalny status ochronny nie gwarantuje efektu przyrodniczego. O skuteczności decydują m.in.: odpowiedni dobór obiektów (priorytetyzacja), jasne cele ochrony, zasoby kadrowo-finansowe, monitoring i zdolność do adaptacyjnego korygowania działań (Hockings et al., 2006; Coad et al., 2019; Gill et al., 2017; Watson et al., 2014).

W praktyce brak tych elementów prowadzi do powstawania tzw. „paper parks” (obszarów formalnie chronionych, lecz słabo zarządzanych), erozji zaufania społecznego oraz ryzyka późniejszych korekt, w tym obniżania rangi, zmniejszania lub znoszenia ochrony (tzw. PADDD) (Di Minin & Toivonen, 2015; Golden Kroner et al., 2019; Watson et al., 2014).

Istnieje ryzyko przyszłej, kosztownej „rewizji” słabszych projektów oraz narastania społecznej niechęci wynikającej m.in. z niedostatecznej komunikacji i edukacji lokalnej. Petycja zmierza do wzmocnienia trwałości ochrony poprzez podniesienie jakości procesu kreacyjnego i decyzyjnego, a nie do kwestionowania samej idei ochrony rezerwatuowej.

3. Uzasadnienie szczegółowe postulatów petycji

3.1. Zewnętrzna, niezależna i krytyczna weryfikacja wniosków rezerwatowych

Uzasadnienie problemowe: Istnieje ryzyko procedowania licznych projektów o zróżnicowanej jakości, co może generować długotrwałe konflikty i koszty oraz idący za obniżaniem jakości spadek zaufania.

Uzasadnienie naukowe:

W ochronie przyrody rośnie nacisk na podejście oparte na dowodach (evidence-based conservation) i na systematyczne planowanie (systematic conservation planning). Obydwa nurty zakładają jawne kryteria jakości, przegląd danych oraz weryfikację założeń przed podjęciem decyzji (Sutherland et al., 2004; Pullin & Knight, 2009; Margules & Pressey, 2000).

Wniosek praktyczny:

Niezależna wstępna weryfikacja (np. przez wieloaspektowe gremium eksperckie) powinna obejmować:

- 1) kompletność danych,
- 2) zgodność celów ochrony z cechami obiektu,
- 3) ocenę alternatyw,
- 4) powtarzalność regionalną i krajową przedmiotu ochrony,
- 5) bilans wymierności zysków w wyniku zmiany statusu ochrony - wobec istniejącej obecnie formuły ochrony i jej benefitów dla wszystkich interesariuszy,
- 6) wstępną ocenę wykonalności i kosztów.

3.2. Weryfikacja argumentu „bogactwa gatunków chronionych” przez inwentaryzację w otoczeniu porównawczym

Uzasadnienie problemowe:

Brak porównawczej, równie pogłębionej inwentaryzacji w podobnych siedliskach może prowadzić do błędnej oceny wyjątkowości miejsca.

Uzasadnienie naukowe:

Wnioskowanie o „nadzwyczajności” wymaga odniesienia do tła (baseline) i lokalizacji referencyjnych. Badania metodologiczne pokazują, że proste schematy bez kontroli i danych „przed” często zawyżają lub zaniżają szacowane efekty, a projekty monitoringu powinny stosować układy kontrola-oddziaływanie i - gdy to możliwe - warianty BACI / Beyond-BACI (Christie et al., 2019; Underwood, 1992; Smokorowski & Randall, 2017).

Wniosek praktyczny:

Już na etapie uzasadnienia rezerwatu warto standardowo wymagać:

- 1) wskazania obszarów porównawczych,
- 2) jawnych kryteriów doboru stanowisk,
- 3) opisu metod i wysiłku inwentaryzacyjnego.

3.3. Krytyczne podejście do narracji historycznych i „etykiet” przyrodniczych - oparcie decyzji na weryfikowalnym zapleczu

Uzasadnienie problemowe:

Nieprecyzyjne stosowanie pojęć typu „las pierwotny/naturalny” czy „puszcza”, w odniesieniu do obiektów o silnych przekształceniach historycznych zaciemnia faktyczny stan ekosystemów i postulowany cel ochrony. Polityka fikcyjnych obiektów przyrodniczych np. „kontynentalnych puszczy” lokowanych na niewielkim areale i użytkowanie nieistniejących ich „toponimów”, upodobanie do mglistych i obcych lokalnie etykiet zamiast korzystania z tych funkcjonujących tam już kulturowo - wszystko to prowadzi do erozji zaufania do ochrony przyrody (w tym instytucji) oraz finalnie do spadku szacunku wobec wszystkich jej form.

Uzasadnienie naukowe:

Ekologia i biogeografia konsekwentnie pokazują, że dzisiejsze wzorce bioróżnorodności i struktury siedlisk są w dużej mierze „dziedzictwem użytkowania” (land-use legacies). Ignorowanie historii prowadzi do błędnych punktów odniesienia i zjawiska „shifting baseline” - stopniowego obniżania oczekiwań co do stanu ekosystemu (Foster et al., 2003; Pauly, 1995; Papworth et al., 2009).

Wniosek praktyczny: Uzasadnienia rezerwatów powinny zawierać krótką, udokumentowaną rekonstrukcję historii użytkowania (mapy archiwalne, dane urządzeniowe i rolnicze, zdjęcia lotnicze), aby na bazie zaplecza historycznego trafnie zdefiniować właściwe cele ochrony (np. ochrona procesów naturalnych vs. odtwarzanie cech historycznych). Z kolei „świadomość etapu” pozwala uniknąć porażki ochrony ścisłej stosowanej wobec przejściowego stadium w procesie zmian w przyrodzie (np. klimatycznych, sukcesyjnych), gdzie skuteczna będzie tylko ochrona czynna.

3.4. Praktyka nazewnicza oparta na formalnie i kulturowo obowiązujących nazwach lokalnych, z wyłączeniem nazw zwierząt (gat. migracyjne, niestabilne) Uzasadnienie problemowe:

Infantylnizacja onomastyki rezerwatowej oraz odgórna „polityczna” presja nazewnicza znacząco obniżają poziom zaufania i szacunku do tej formy ochrony przyrody i wpływają na jej lekceważenie. Tworzenie rezerwatów gatunków problematycznych dla mieszkańców – w przewidywalny sposób skutkuje wrogą postawą społeczną. W odniesieniu do gatunków migrujących sezonowo lub wieloletnio czyli nieobecnych w „ich rezerwacie”, a dodatkowo podlegających presjom biotycznym - działa to negatywnie/karykaturalnie.

Uzasadnienie naukowe:

Doświadczenie społeczne wskazuje na dużo wyższą akceptację i pozytywne nastawienie do rezerwatów w przypadku używania osadzonych kulturowo nazw lokalnych. Także wartość wizerunkowa i turystyczna (w razie udostępniania) takiego obiektu jest wyższa w przypadku sięgania do lokalnej specyfiki i onomastyki czyli tożsamości miejsca.

Przykładem braku rozumienia tej zasady przez wnioskodawcę jest Reliktowa „Puszcza Karpacka” lub „Puszcza Karpacka” nad Ropienką, czyli nazewnictwo globalizm na bazie fikcyjnej historycznie i współcześnie puszczy oraz nieistniejącej w Polsce nazwy własnej (brak takiej Puszczy w PRNG i opracowaniach DOL). Powszechny na obszarze 19 600 km² deskryptor „karpacka” pozbawiony jest lokalnej ewenementowości i tożsamości. Sama etykieta „puszczy” stosowana wobec niewielkich i rozrzuconych fragmentów lasów pod Przemyślem i to gdy sama nauka wyklucza istnienie puszczy na antropogenicznych Pogórzach - jest tu objawem braku odpowiedniej kwerendy i niechronnie prowadzi odbiorcę w sferę odczuć karykaturalnej megalomanii. Powszechność gatunków „reliktowych” w pasie Karpat przyniesie klonowalność takich „obiektów” na terenie Karpat PL. Tego rodzaju przynoszona „w teczce” polityka nazewnicza gwarantuje przegraną, zarówno w skali mikro (uśmiech, negacja i wyparcie społeczne) jak i makro (promocja puzla globalnej efemerydy).

Za błędne należy też uznać praktykowanie nazw rezerwatów opartych na gatunkach

zwierząt migrujących siedliskowo po regionie, kojarzonych z presją na ekumeny ludzki czy niestabilnych populacyjnie. O ile Mur Krzeczkowski posiada trwałość nazewniczą, o tyle Matecznik Niedźwiedzia (migruje całorocznie do kilkuset km, staje się problemem dla ekumen ludzkich) czy Rysi Gaj (gatunek uzależniony od presji innych oraz dostępności bazy żerowej) należy uznać nazewniczo ale i koncepcyjnie za zbyt nietrwałe (chwijne, powierzchowne i w efekcie społecznie abstrakcyjne) oraz niosące ryzyko jałowości takiego rezerwatu zależnie od loteryjnych sytuacji.

Wniosek praktyczny:

Nazewnictwo rezerwatów powinno uwzględniać lokalną specyfikę i onomastykę - jako wyróżnik tożsamościowy miejsca. Warunkiem polityki nazewniczej musi być szeroka i rzetelna kwerenda kulturowa, historyczna, geograficzna i onomastyczna. Wymagane jest praktykowanie tylko istniejących formalnie nazw własnych i krain, lokalnie trwałych etykiet kulturowych lub nazw przyrodniczych na bazie trwałej historycznie sytuacji przyrodniczej (np. Rezerwat „Puszcza Turczańska nad Ropienką” lub „Puszcza Chwaniowa nad Ropienką” a nie „Puszcza Karpacka nad Ropienką”).

3.5. Jemiola w drzewostanach jodłowych - potrzeba oceny ryzyka i celów ochrony

Uzasadnienie problemowe:

Tworzenie rezerwatów w ogniskach jemioli wiąże się z ryzykiem utrwalania ognisk i zabezpieczania presji na sąsiednie drzewostany.

Uzasadnienie naukowe:

Badania wskazują, że jemiola (*Viscum album*) może istotnie osłabiać kondycję, przyrost i reprodukcję jodły pospolitej (*Abies alba*), szczególnie przy wysokim nasileniu infekcji, a ryzyko rozprzestrzeniania się pasożyta może wzrastać wraz ze zmianą klimatu i dostępnością żywicieli. Jednocześnie, w podejściach nastawionych na ochronę procesów naturalnych dopuszcza się występowanie zjawisk takich jak gradacje pasożytów i patogenów jako element dynamiki ekosystemu; kluczowe staje się więc jasne określenie celu ochrony (procesy vs. utrzymanie określonej struktury drzewostanu i przedmiotu ochrony np. wyżynnego boru jodłowego, boru karpackiego) i wynikających z tego działań (Camarero et al., 2025; Barbu, 2009; Wałas et al., 2022).

Wniosek praktyczny:

Postulat można realizować jako wymóg, by każdy wniosek rezerwatowy w drzewostanach podatnych zawierał:

- 1) diagnozę zagrożenia (nasilenie, trendy),
- 2) scenariusze zarządzania (brak interwencji / działania czynne),
- 3) monitoring skutków w czasie.

3.6. Tworzenie rezerwatów z realnym planem zasobów i trwałym finansowaniem

Uzasadnienie problemowe:

Obserwuje się obecnie brak wystarczających środków na opiekę nad istniejącymi obiektami

ochrony oraz ryzyko pogorszenia stanu przedmiotu ochrony w warunkach masowych powołań nowych obszarów chronionych. W Podkarpaciu na 106 rezerwatów tylko 3 ma wymagane ustawowo Plany Ochrony, natomiast dynamika powoływania kolejnych rezerwatów bez Planów - rośnie lawinowo.

Uzasadnienie naukowe:

Prace globalne pokazują, że deficyty budżetowe i kadrowe są jednymi z najsilniejszych predyktorów niskiej skuteczności ochrony. Adekwatne zasoby istotnie zwiększają efekt ekologiczny obszarów chronionych, a w wielu krajach te braki są powszechne (Coad et al., 2019; Gill et al., 2017).

Wniosek praktyczny:

Minimalnym standardem stosowanym z powodzeniem na Zachodzie powinno być dołączanie do każdego wniosku:

- 1) kosztorysu (plan ochrony, monitoring, działania czynne, egzekucja),
- 2) źródeł finansowania,
- 3) określenia odpowiedzialności instytucjonalnej za wdrożenie i realizowanie tej ochrony.

3.7. Odpowiedzialność instytucjonalna: monitoring, wczesne ostrzeżenie i działania naprawcze

Uzasadnienie problemowe:

Istnieje ryzyko utraty przedmiotów ochrony w istniejących rezerwach przy braku reakcji (np. Śnieżca w Dwerniczku, Eskulap, hydrologia torfowisk etc.).

Uzasadnienie naukowe: Standardy zarządzania obszarami chronionymi podkreślają cykl: cele - działania - monitoring - ocena - korekta (adaptive management). IUCN promuje ramy oceny skuteczności zarządzania, a literatura klasyczna podkreśla rolę adaptacyjnego uczenia się (Hockings et al., 2006; Leverington et al., 2010; Walters & Holling, 1990).

Wniosek praktyczny:

Postulat można zoperacjonalizować przez:

- 1) wskaźniki stanu i presji,
- 2) progi alarmowe,
- 3) harmonogram raportowania,
- 4) z góry uzgodnione „pakiety naprawcze” (np. ochrona czynna, ograniczenia presji).

3.8. Złożone krajobrazy i mozaika siedlisk - dobór narzędzi „szytych na miarę” i celowanych przedmiotowo

Uzasadnienie problemowe:

Jednolita ochrona bierna może prowadzić do ujednolicenia siedlisk i spadku bioróżnorodności (np. przez zacienianie), zwłaszcza w przypadkach złożonych systemów krajobrazowych, z zróżnicowanymi wewnątrz środowiskami (np. „Przełom Sanu”, „Przełom Strwiąża”).

Uzasadnienie naukowe:

W wielu systemach (np. półnaturalne łąki, murawy, alwary itp.) trwałość bioróżnorodności zależy od utrzymania otwartego charakteru siedliska; porzucenie użytkowania i sukcesja często powodują spadki bogactwa gatunkowego i funkcji ekosystemu (Prangel et al., 2023).

Wniosek praktyczny:

Dla obiektów mozaikowych zasadne jest rozdzielanie celów i narzędzi (np. strefy, ochrona czynna dla płatów światłożądnych, ochrona procesów w płatach leśnych), zamiast - dużo wygodniejszego instytucjonalnie - narzucania jednego reżimu na cały obszar.

3.9. Obowiązkowa kwerenda historyczna, kulturowa i gospodarcza przed analizą przyrodniczą

Uzasadnienie problemowe:

Pomijanie historii i kontekstu prowadzi do błędnych klasyfikacji i konfliktów. Postrzeganie jako cennej pod-rezerwatowej w przypadku kształtowanej i eksploatowanej gospodarczo sukcesji na wielowiekowej rolniczej historii użytkowania - jest co najmniej dyskusyjne. Deklaratywne „zabezpieczanie obecnego stanu krajobrazu” (Przełom Sanu, Przełom Strwiąża) poprzez wspieranie jego zmienności w wyniku procesów naturalnych w jego obrębie oraz ujednolicanie obecnego zróżnicowania jedną ochroną bierną - jest błędem modelu ochrony. Etap przejściowy ewolucji krajobrazu, postrzegany jako stały przedmiot ochrony, prowadzi do przewidywalnej porażki w wyniku procesów naturalnych / sukcesyjnych / dominacyjnych - wspieranych właśnie ochroną bierną.

Uzasadnienie naukowe:

Zrozumienie historii użytkowania jest kluczowe dla poprawnego doboru celów ochrony oraz realistycznych oczekiwań co do tempa i kierunku zmian. To także warunek uczciwego bilansu kosztów i korzyści w kontekście społeczno-gospodarczym (Foster et al., 2003; Papworth et al., 2009).

Wniosek praktyczny:

Kwerenda powinna być krótka, ale obowiązkowa:

- 1) analiza źródeł kartograficznych,
- 2) dane o użytkowaniu (zróżnicowaniu) i własności,
- 3) scenariusze procesów, z uwzględnieniem presji zmian klimatu,
- 4) identyfikacja usług ekosystemowych i użytkowników,
- 5) mapowanie ryzyk konfliktu i strat.

3.10. Bilans zysków i skutków oraz legitymizacja społeczna - warunek trwałości ochrony

Uzasadnienie problemowe:

Jedną z kluczowych wad procesu jest brak uwzględniania potrzeb wszystkich beneficjentów środowiska podlegającego decyzjom (przyroda, mieszkańcy, turystyka, miejsca pracy w gospodarce leśnej wraz z produktem dla rynku, wartości kulturowe, zarządzanie zwierzyną, ochrona czynna, ochrona granic, itp.) oraz bilansowania skutków tych rezerwatów dla wspomnianych interesariuszy w zestawieniu z nieznanymi wartościami dodanymi wobec

już istniejących form ochrony. Zaniedbania w tym zakresie prowadzą do spadku szacunku wobec istniejących i tworzonych form ochrony przyrody, ale także do odczuwalnie rosnącej w regionie niechęci społecznej w stosunku do szerzej rozumianej ochrony przyrody - przyjmowanej jako trwała postawa społeczna.

Uzasadnienie naukowe:

Literatura z zakresu conservation social science i zarządzania konfliktami pokazuje, że partycypacja interesariuszy, przejrzystość i proceduralna sprawiedliwość zwiększają akceptację decyzji i zmniejszają ryzyko konfliktów. Konflikty wokół ochrony są zjawiskiem powszechnym i wymagają aktywnego zarządzania (Reed, 2008; Redpath et al., 2013; Bennett et al., 2017).

Wniosek praktyczny:

Dla decyzji o znaczącym koszcie społecznym należy stosować standard:

- 1) analiza interesariuszy,
- 2) jawny bilans kosztów/korzyści,
- 3) alternatywy (np. strefy gatunkowe zamiast rezerwatu),
- 4) plan komunikacji i edukacji, także naprawczy dla sytuacji już „przegranych”.

3.11. Unikanie krzywdy społecznej lub jej rekompensowanie jako standard odpowiedzialnej ochrony przyrody

Uzasadnienie problemowe:

Rezerwaty mogą w różnym stopniu naruszać obszar potrzeb społecznych, jest to nieuniknione na terenach zamieszkałych oraz atrakcyjnych turystycznie i rekreacyjnie, co wymaga wstępnego rozpoznania i uwzględniania tych potrzeb już na etapie projektowania. Przykłady:

- 1) Bieszczady - proponowanie pasa powtarzalnych przedmiotowo rezerwatów wzdłuż granicy z BdPN zablokuje dostęp do runa leśnego w paśmie połonin. Za podstawowe minimum projektowe należy tu uznać zachowanie jako otwarte - siatki kulturowych od wieków szlaków jagodziarzy.
- 2) Tolsta - projekt rezerwatu zamyka jedyny rekreacyjno-turystyczno-runoleśny las wokół pld. części tej turystycznej miejscowości (poczucie osaczenia i zamknięcia), las skądinąd porolny - pola i łąki przed 80 laty.
- 3) Zlewnia Roztok (Obnoga) - za podstawową uważamy uprzednią do projektowania rezerwatu kwerendę w kwestii obecnie funkcjonujących atrakcji turystycznych (formalnych i nieformalnych) ale też dróg rozwoju turystyki lokalnej, w tym projektowanych obecnie szlaków i ścieżek turystycznych np. tzw. „pętla tarnawska” Tarnawa - Koniarka - Halicz - Kopa Bukowska - Bukowe Berdo - Obnoga - Tarnawa, prowadząca przez obszar propozycji rezerwatu, a kluczowa dla ułożonej w BdPN miejscowości turystycznej Tarnawa Niżna. Podobnych sytuacji i perspektyw niwelowanych rezerwatami może być wiele, stąd każdy przypadek projektowania rezerwatu powinien podlegać wcześniejszej kwerendzie społecznej i samorządowej autorów projektu i samej instytucji powołującej, a następnie podlegać ich uwzględnieniu.

W przypadku jakiegokolwiek utraty wartości turystycznej i dostępności społecznej należy stosować politykę wypłaty regularnej rekompensaty finansowej, trafiającej bezpośrednio do mieszkańców żyjących z turystyki, gospodarki leśnej czy związanych emocjonalnie z danym terenem (ekwiwalent utraty wartości życiowej). W przypadku niezdolności do poniesienia przez instytucje państwowe takiej odpowiedzialności społecznej, należy także rozważyć rezygnowanie z procedowania kolejnych obiektów oraz rewizji istniejących rezerwatów, zwłaszcza tych pozbawionych wymiernej wartości dodanej wobec dotychczasowych form ochrony.

Wniosek praktyczny:

Dla decyzji o znaczącym koszcie społecznym należy stosować standard:

- 1) analiza interesariuszy i ich potrzeb,
- 2) jawny bilans kosztów/korzyści,
- 3) alternatywy (np. strefy gatunkowe zamiast rezerwatu),
- 4) plan komunikacji i edukacji.

3.12. Jakość ochrony przyrody a nie ilość - w kontekście limitowania rozwiązań na określonym terenie.

Uzasadnienie problemowe:

Ignorowanie zastanego nasycenia formami ochrony przyrody, w tym liczby i powierzchni rezerwatów istniejących już w otoczeniu, prowadzi do nadmiernego ich zagęszczenia i finalnie - do trywializacji ochrony przyrody oraz naturalnego wobec takiej presji - oporu społecznego i konfliktów w tym:

- 1) wymuszane przez ilość obiektów obniżanie pułapu jakościowego,
- 2) powtarzalność chronionych już w regionie przedmiotów/ich składowych,
- 3) pomijanie warunkowej w regionach bogatych przyrodniczo „kwerendy porównawczej” do analogicznych środowisk przyrodniczych - skutkują sumarycznie powoływaniem obiektów ochrony obarczonych ryzykiem wadliwości, ale co równie ważne - będących skutkiem braku systemowej strategii jakościowej (kryteria, wskaźniki, wymierność wartości dodanej, transparentność procesu).

Wniosek praktyczny:

Dla regionów z istniejącym już zagęszczeniem różnych form ochrony przyrody należy stosować standard:

- 1) analiza zagęszczenia form ochrony np. w promieniu 15 lub 20 km,
- 2) porównawcza analiza jakościowa/gatunkowa w podobnych środowiskach w regionie,
- 3) weryfikacja powtarzalności danej formy przyrodniczej w regionie np. w przypadku powszechnej buczyny karpackiej i liczby jej rezerwatów, czy też w sytuacji obejmowania ochroną 12 km pasa bukowej drągowiny, na zasadzie „spódniczki” ciągnącej się warstwicowo poniżej Połonin naokoło całych niemal Bieszczadów, tyle, że w przypadku Zlewni Roztok (Obnogi) i Widełek - idących akurat po granicy z BdPN, więc podlegających wykorzystaniu przez narzędzie rezerwatu do quasi powiększenia Parku w niższe partie gór,

- 4) proponowanie rozwiązań alternatywnych,
 5) skupienie na wykorzystaniu do promocji regionu bogactwa przyrodniczego istniejącego dzięki już funkcjonującym formom ochrony, z wykorzystaniem dużo szerszej w takim przypadku akceptacji społecznej i zaangażowania.

Brak takiego zarządzania kontekstem makro prowadzi do ilościowego oraz obszarowego przekraczania pojemności zastanego środowiska społeczno-gospodarczego, powoływania rezerwatów z przedmiotem ochrony błędnie definiowanym jako ewenementowość, świadomego wspierania wzrostu sceptycyzmu społecznego wobec ochrony przyrody.

Priorytet wysokiego pułapu jakościowego pozwoli na unikanie powyższych zagrożeń i niepotrzebnie wywoływanych przez to negatywnych skutków społecznych.

URZĄD MIASTA I GMINY W BIRCZY
 ul. Ojca Św. Jana Pawła I 10, 37-740 BIRCZA
 tel. 16 672 60 01, fax 16 672 53 41
 NIP 795-10-04-343, Regon 000533305
 e-mail: sekretariat@bircza.pl, www.bircza.pl

Burmistrz Miasta i Gminy Bircza
mgr Anna Szymaszek

GMINA BIEŻCZYŃ DOLNE
 ul. Wolności 1
 38-711 Bieńczy Dolne
 tel. 13 460 30 00, fax 13 460 30 10
 NIP 639 190 300, REGON 370440070

Burmistrz
dr inż. Michał Winuk

GMINA LUTOWISKA
 LUTOWISKA 14
 38-713 LUTOWISKA
 NIP 689 119 0317
 REGON 370440040

WÓJT
Janusz Krupa

Burmistrz
Ernest Nowak

GMINA ZAGÓRZ
 ul. 3 Maja 2, 38-540 ZAGÓRZ
 NIP 687-17-85-102, Regon 370440778

POWIAT BIEŻCZADZKI

STAROSTA

Marek Andruch

GMINA TYRAWA WOŁOSKA
 56-535 TYRAWA WOŁOSKA 175
 NIP 687-17-85-094
 REGON 370440761

WOJT GMINY
 TYRAWA WOŁOSKA
Joanna Szylak

URZĄD GMINY
 38-710 CZARNA GÓRA 74
 pow. bieżczadzki, woj. podkarpackie
 tel. (13) 461-90-09, tel./fax 461-52-53

WÓJT

mgr Jacek Przybyła

GMINA DALICHOŃ
 Pl. Wolności 13
 38-710 DALICHOŃ 24
 tel. 13 468-40-77, fax 13 468-44-08

WÓJT
mgr Robert Góral

Z wyrazami szacunku

GMINA KOMAŃCZA

38-543 Komańcza 166

NIP 687-17-85-088 REGON 370440755

WOJT GMINY KOMAŃCZA

dr inż. Roman Bzdyk

GMINA BUKOWSKO

ul. Bieżczadzka 6
 38-505 Bukowsko
 woj. podkarpackie • tel. 13 46 74 015
 NIP 687-178-55-79 REGON 370440732

WOJT GMINY BUKOWSKO

mgr inż. Marek Bańkowski

GMINA OLSZANICA

OLSZANICA 81
 38-722 OLSZANICA

WÓJT

mgr inż. Krzysztof Zapala

POWIAT LESKI
 Rynek 1
 38-600 LESKO

STAROSTA

Wojciech Stelmach

GMINA SANOK
woj. podkarpackie
38-500 SANOK, ul. Kościuszki 23
NIP 687-17-83-356 REGON 370440749
Centrala: 13 465 65 51, fax 13 465 65 53

WÓJT GMINY SANOK
mgr inż. Paweł Wdowiak

STAROSTA
Robert Pieszczoń

STAROSTWO POWIATOWE
W SANOKU
38-600 SANOK, ul. Rynek 1

URZĄD MIASTA
LESKO
38-600 LESKO
tel. 13-469-80-02 fax 13-469-80-03

BURMISTRZ
mgr Adam Śnarski

URZĄD GMINY SOLINA
ul. w Polańczyku
33-610 POLAŃCZYK, ul. Włocławska 2
tel. 13 469 23 21
fax 13 469 23 21
tel. 688 11-20-195

WÓJT
mgr Adam Piątkowski

GMINA CISNA
33-607 CISNA
tel. 013 468 63 33
fax 013 468 63 54
NIP 688-12-44 620
REGON 370440011

Zastępca Wójta
mgr inż. Agnieszka Tyratko-Kozłowska